

॥ अथ श्रीमद्भागवतकथाश्रवणपद्धतिः प्रारभ्यते ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ श्रीमद्भागवतकथाश्रवणपद्धतिः प्रारभ्यते ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां सुगमोपायं जिज्ञासुरुद्धवः कदाचिद्बृहस्पतिम्प्रच्छ-गुरो ! मन्दमत्यल्पायुषां
 नृणां कलौ चतुर्वर्गफलदं ह्यनायाससाध्यं किं ? तत्कृपया वदेति । तदेत्यमुद्धवेन प्रार्थितो बृहस्पतिः श्रीमद्भागवतश्रवणादि तदुत्तरत्वेनोक्तवान् । उक्तञ्च-“ धर्मार्थकाम
 मोक्षेषु यद्यदिच्छेत्तु मानवः । तत्तत्सर्वमवाप्नोति श्रीभागवतसेवनात् ॥ ” इति । किञ्च-“ श्लोकं वा श्लोकमर्द्धं वा नित्यं भागवतोद्भवम् ॥ यः शृणोति पठेद्वापि सोऽश्वमेध
 फलं लभेत् ॥ ” इति, “ वक्तुः कीर्तिः श्रियो लाभस्तथा श्रोतृगणस्य च । श्रीमद्भागवतेनेह फलं किंकिं न जायते ॥ ” इति, “ विद्याप्रकाशो विप्राणां राज्ञां शत्रुजयो
 विशाम् । धनं स्वास्थ्यञ्च शूद्राणां श्रीमद्भागवताद्भवेत् ॥ योषितामपरेषाञ्च सर्ववाञ्छितपूरणम् ॥ ” इति, “ ऋते कृष्णप्रकाशन्तु स्वात्मबोधो न जायते । तत्प्रकाशस्तु
 जीवानां श्रीमद्भागवताद्भवेत् ॥ ” इति क्रमेण श्लोकैरेतैश्चतुर्वर्गफलदत्वं सूचितमस्येति स्कांदादौ श्रूयते । सेवनमप्यस्य-“ राजसं सात्त्विकं वापि तामसं निर्गुणन्तथा । चतुर्वि
 धन्तु विज्ञेयं श्रीभागवतसेवनम् ॥ ” इति तत्रैवोक्तम् । “ सप्ताहं राजसं प्रोक्तं शोभित्वाद्बहुपूजनैः । मासर्तुना वा विंशहैरेकादयैः सात्त्विकं शुभम् ॥ समस्तानन्दहेतुत्वा
 दय तामसमुच्यते । वर्षेण तामसं प्रोक्तमालस्यात्ममृतिरोधकम् ॥ निर्गुणं तु यथेच्छं स्यात्कलौ सप्ताहकं वरम् ॥ ” इत्युक्तेरवश्यं तच्छ्रवणादि कार्यम् । श्रवणञ्च
 धनसाध्यम् । सत्येकस्मिन्नसमर्थे बहुभिर्मिलित्वा कार्यम् “ बहूनामपि श्रोतॄणां प्रेत्य तुल्यं फलं भवेत् ” इत्युक्तेः । श्रवणारम्भस्तु सुमुहूर्ते कार्यः । तन्मुहूर्ते तु-“ धर्म
 क्रियामुहूर्ते च श्रोतृवक्त्रोर्विधोर्बले । विद्यारम्भमुहूर्ते वा गाथारंभः प्रकीर्तितः ॥ ” इति मुहूर्तविवेकोक्तेर्ज्ञेयम् । आद्यं तु-“ धर्मक्रिया मित्रमृगांत्यचित्राश्रुतित्रये स्वात्यदितौ कराश्वे ।
 पुण्ये च सौम्येषु दिनेषु शस्तेत्याहुर्मुहूर्तागमकोविदेन्द्राः ॥ ” इति मञ्जर्याम् । द्वितीयन्तु-“ मृगात्कराच्छ्रुतेष्वेऽश्विमूलपूर्विकात्रये गुरुद्वयेऽर्कजीववित्सितेऽह्नि षट्शर
 त्रिके । शिवार्कदिग्निके तिथौ ध्रुवांत्यमित्रभे परैः शुभैरधीतिरुत्तमा त्रिकोणकेन्द्रगैः स्मृता ॥ ” इति मुहूर्तचिंतामणौ । एतदुक्तमुहूर्तदिवसे । यद्वा-“ हस्तादिपञ्चके
 पुण्ये रेवतीद्वितये मृगे । श्रुतित्रये शुभारम्भो धर्मशास्त्रपुराणयोः ॥ ” इति गणपत्युक्तमुहूर्ते गुर्वादित्यमलिम्लुचाञ्जेज्यभार्गवास्तविष्ट्यादिदोपरहितेऽवनिजागरणयुते
 यथोदितकालकृतचराभ्युदयिके वक्तृश्रोतृविधुबलाढ्ये पापेक्षणयुतिविधुरे शुभयुतदृष्टे शीर्षोदयादिलग्रे च धनायस्थशुभे पूर्वकृतसंवित्स्वहितैपिजनैः संभूय गीतवाद्यादिमहो
 त्सवपूर्वकं छत्रचामरोपशोभितं कौशेयाधम्बराच्छादितं शिविकादिषु स्थापितं स्वशिरसि वा, श्रीकृष्णाराधनतत्परसौशील्यगाम्भीर्यानिमूयादिगुणाढ्यपरनिंदादिदोपरहित
 सुकुलीनज्ञातवात्साचारपित्रादिसर्वशास्त्रकुशलदृष्टांतप्रदर्शनपूर्वकश्रोतृबोधनदक्षयथाविधिनिजकुटुम्बपालनपरविप्रोत्तमवक्तृसाहितं श्रीमद्भगवद्रूपं श्रीभागवतपुस्तकं नद्युपकण्ठो
 पवनदेवागारनिजागारादिरूपे गाथास्थले सुधाधवलद्रव्योपलिप्तभित्तिके नीलीरागरहितवद्गोष्ठोचाच्छादितोपरिभूमिके गोमयगौरमृत्सोपलिप्ताधस्थले निःसारितानुपयो
 गिपदार्थेऽनीलवस्त्रतृणोर्णापरिष्कृतभूमिके पश्चिमदक्षिणदिक्कृतयजमानपोडशहस्तमितमण्डपान्तर्गतकदलीस्तंभहारिर्द्वर्णत्वक्सारनिर्मितमंगलसूत्रग्रथिताम्रपत्रतोरणपताकाखार्ज

रवश्चन्द्रोदयाच्छादितमनोज्ञयथोक्तवेदीयुते गाथापीठादन्यस्मिञ्जिह्वापावरुणादिशुभदारुनिर्मितेऽश्वत्थपालाशाऽनिर्मिते पीठे समानीय स्थापयेत् । ततः शुक्रं
 वरधरः कृतनित्यक्रियाभ्युदयिको यजमानो ब्रह्मादिसहितगणेशनवग्रहपोडशमातृसप्तचिरजीविकलशार्चनपूर्वकनरनारायणगुरुवायुसरस्वतीशेषकुमारसांख्यायनपराशरबृहस्प
 तिमैत्रेयोद्धवानर्चयेत् । नारदं च पृथक्पीठे सुवस्त्राच्छादितेऽर्चयेत् । ततः पीठं पुस्तकं वक्तरं च यथालब्धोपचारैरर्चयेत् । गाथानिर्विघ्नतामये गणेशस्तवादिजपगायत्रीद्वाद
 शाक्षरजपकरणार्थं सप्त पञ्च त्रीनेकं वा यथाशक्ति ब्राह्मणान्वृणुयात् । स्थंडिले यथोक्तरूपान् ग्रहादीन् स्थापयेत् । पैतलादिनिर्मितस्थालादौ शुभाक्षतपुंजरूपान्वा स्थापयेत् ।
 ततः संकल्पार्थं कुशत्रयजलादिताम्रादिपात्रेण हस्तेन वाऽऽदाय ॐ तत्सदय श्रीमहाभगवतो विष्णोराज्ञया प्रवर्तमानस्य ब्रह्मणो द्वितीयपराद्धे श्रीश्वेतवाराहकल्पे जंबूद्वीपे भारतखण्डे
 आर्यावर्ते विष्णुप्रजापतिक्षेत्रे वैवस्वतमनुभोग्यैकसप्ततियुगचतुष्टय्यंतर्गताष्टाविंशतितमकलिप्रथमचरणे बौद्धावतारेऽमुकवत्सरायनर्ताविमुकराशिस्थितरवावमुकमास्यमुकपक्षेऽमु
 कवासरनक्षत्रमुहूर्तकरणादियुतावमुकतिथावमुकगोत्रोऽमुकप्रवरोऽमुकशर्माहमतीतानेकजन्मसञ्चिताखिलदुष्कृतनिवृत्तिपुरस्सरैहिकाध्यात्मादित्रिविधतापकायिकादित्रिविधपापाप-
 नोदार्थं दशाश्वमेधयज्ञजन्यपुण्यसम्यगिष्टराजसूययज्ञसहस्रपुण्यसमपुण्यचंद्रसूर्यग्रहणकालिकबहुब्राह्मणसंप्रदानकसर्वसस्यपूर्णसर्वरत्नोपशोभितमहीदानपुण्यप्राप्तये एतत्पुस्तकाव
 स्थिताक्षरसंख्यवर्षसहस्रावच्छिन्नस्वर्गाधिकरणकवासतदुत्तरैतत्पुस्तकावस्थिताक्षरपंकिसमसंख्यकुलजनरकोद्धरणपूर्वकस्वर्गमनतदुत्तरैतत्पुस्तकपत्रसमसंख्ययुगसहस्रावच्छिन्नकु-
 लसहितात्मीयस्वर्गाधिकरणकवासतदुत्तरैतत्पुस्तकावस्थिताध्यायसमसंख्यकल्पवैकुण्ठैश्वर्यानुभवपुरस्सरैतत्पुस्तकस्कंधसमकल्पकोटिगोलोकवासकामोऽमुकगोत्रामुकप्रवरामुकशर्म
 ब्राह्मणवदनारीर्विदाच्छ्रीकृष्णवाङ्मयमूर्तीभूतं श्रीमद्भागवतमष्टादशपुराणप्रकृतिभूतं श्रीगोविंदप्रीत्याविर्भावकामोऽनेकश्रोतृश्रावणपूर्वकं यथासंभवदिनायैः श्रोण्यामि, इति। संतती
 च्छया श्रवणे तु—अतीतानंतजन्मसंपादितदुष्कृतपरिपाकवशप्राप्तजन्मांगकूरग्रहसूचितपत्नीबंध्यात्वकाकबंध्यात्वमृतवत्सात्वत्सवद्रर्भत्वादिरूपसंततिप्रतिबंधकदोषनिवृत्तिकाम इति
 पाठ्यम् । पूर्वजसंबंध्यादिसद्गतीच्छया तु—स्वीयानंतदुष्कृतपरिपाकवशात्तनानाविधदुःखक्षेत्रयोनीनां पितृणामन्यस्य वा कस्यचित्प्रेतत्वनिवृत्तिपूर्वकस्वर्गादिलोकप्राप्तिकाम इति
 वाच्यम् । रोगनिवृत्त्यर्थं तु—प्राग्जन्मकृतब्रह्महत्यादिपातकोपलब्धराजयक्ष्मादिरोगनिवृत्त्यर्थमिति पठेत् । ग्रहाद्यारिष्टत्वे तु—जन्मपत्राद्यनुरोधेन वर्षमासदिनविचारवशेन दशावि
 दशोपदशासु विषमस्थानस्थग्रहजन्यदुष्टफलदूरीकरणपूर्वकशुभस्थानस्थग्रहजन्यसत्फलावाप्तिकाम इति पठेत् । राजा तु—राज्याश्वगोशालादिसमृद्धिपुरस्सरमुद्रगोधूमव्रीहियवच
 णकाद्यन्नस्वर्णरूप्यमणिमुक्तादिरत्नाढ्यकोशसमृद्धिपूर्वकपद्भुजसप्तप्रकृतित्रिशक्तिसंयुतात्मनः कल्याणार्थं शत्रुजयलब्धातीवयशोधाराप्रजापालनाद्यनेकगुणावाप्त्यर्थं चेति
 पठेत् । ततः—ॐ स्वस्ति नऽइन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ॥ स्वस्ति नस्तार्क्ष्योऽ अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥ १ ॥ पयः पृथिव्यां पयऽ ओषधीषु पयो
 दिव्यन्तरिक्षे पयोधाः ॥ पयस्वतीः प्रदिशः सन्तु मह्यम् ॥ २ ॥ विष्णो रराट्मसि विष्णोः श्रज्जेस्थो विष्णोः स्यूरसि विष्णोर्ध्रुवोऽसि ॥ वैष्णवमसि विष्णवे त्वा ॥ ३ ॥

भा. क.

॥ २ ॥

अग्निर्देवता वातो देवता सूर्यो देवता चन्द्रमा देवता वसवो देवता रुद्रा देवतादित्या देवता मरुतो देवता विश्वेदेवा देवता बृहस्पतिर्देवतेन्द्रो देवता वरुणो देवता ॥
॥ ४ ॥ द्यौः शान्तिरन्तरिक्षं शान्तिः पृथिवी शान्तिरापः शान्तिरोषधयः शान्तिः ॥ वनस्पतयः शान्तिर्विश्वेदेवाः शान्तिर्ब्रह्म शान्तिः सर्वं शान्तिः शान्तिरेव
शान्तिः सा मा शान्तिरोधि ॥ ५ ॥ विश्वानि देव सवितर्दुरितानि परासुव ॥ यद्भद्रन्तन्नऽआसुव ॥ ६ ॥ इमा रुद्राय तवसे कप
र्दिने क्षयद्वीराय प्रभरामहे मतीः ॥ यथाशमसद्विपदे चतुष्पदे विश्वम्पुष्टं ग्रामे अस्मिन्ननातुरम् ॥ ७ ॥ एतन्ते देव सवितर्यज्ञम्प्राहुर्वृहस्पतये ब्रह्मणे ॥ तेन यज्ञमव तेन
यज्ञपतिं तेन मामव ॥ ८ ॥ मनो जूतिर्जुषतामाज्यस्य बृहस्पतिर्यज्ञमिमन्तनोत्वारिष्टं यज्ञं समिमन्दधातु ॥ विश्वेदेवास इह मादयन्तामोऽम्प्रतिष्ठ ॥ ९ ॥ एष वै
प्रतिष्ठा नाम यज्ञो यत्रैतेन यज्ञेन यजंते सर्वमेव प्रतिष्ठितम्भवति ॥ १० ॥ ॐ गणानां त्वा गणपतिं हवामहे प्रियाणान्त्वा प्रियपतिं हवामहे निधीनान्त्वा निधिपति
ं हवामहे वसो मम ॥ आहमजानि गर्भधमात्यमजासि गर्भधम् ॥ ११ ॥ नमो गणेश्यो गणपतिभ्यश्च वो नमोनमो व्रातेभ्यो व्रातपतिभ्यश्च वो नमोनमो गृत्सेभ्यो
गृत्सपतिभ्यश्च वो नमोनमो विरूपेभ्यो विश्वरूपेभ्यश्च वो नमोनमः ॥ १२ ॥ ” इति स्वास्तिवाचनं कृत्वा तत ॐ भूर्भुवः स्वः भो गणपते इहागच्छ इह तिष्ठ मम
पूजां गृहाणेत्यावाह्य ॐ पाद्यार्घ्याचमनीयस्नानपुनराचमनीयानि समर्पयामि ॐ श्रीगणपतये नमः । इदमनुलेपनम्, इमानक्षतान्, इमानि पुष्पाणि, इदं दूर्वाकुरम्, इदं कौसुं
भसूत्रं वस्त्रार्थं, भूषणार्थं दक्षिणाद्रव्यञ्च समर्पयामि ॐ श्रीगणपतये नमः । ततः प्रार्थयेत्—“ॐ लम्बोदरं परमसुन्दरमेकदन्तं रक्ताम्बरं त्रिनयनं परमं पवित्रम् । उद्यद्विवा
करकरोज्ज्वलकायकान्तं विघ्नेश्वरं सकलविघ्नहरन्नमामि ॥ त्वां देव विघ्नदलनेति च सुन्दरेति भक्तप्रियेति सुखदेति फलप्रदेति । विद्याप्रदेत्यधहरेति च ये स्तुवन्ति तेभ्यो
गणेश वरदो भव नित्यमेव ॥ ” इति । तत ॐ भूर्भुवः स्वः भो ब्रह्मविष्णुशिवसहितसूर्यादिनवग्रहा इहागच्छतेहतिष्ठत मम पूजां गृह्णीत । पाद्यादीनि पूर्ववत् । ॐ ब्रह्मणे नमः ।
ॐ विष्णवे नमः । ॐ शिवाय नमः । ॐ सूर्याय नमः । ॐ चंद्रमसे नमः । ॐ भौमाय नमः । ॐ बुधाय० । ॐ बृहस्पतये० । ॐ भार्गवाय० । ॐ शनैश्वराय० ।
ॐ राहवे० । ॐ केतवे नमः, इति सर्वान्संपूज्य प्रार्थयेत्—“ ॐ ब्रह्मा मुरारिस्त्रिपुरांतकारी भानुः शशी भूमिसुतो बुधश्च । गुरुश्च शुक्रः शनिराहुकेतवः सर्वे ग्रहाः शांति
करा भवंतु ॥ ” ततः—भो गौर्यादिषोडशमातर इहागच्छत मम पूजां गृह्णीतेत्यावाह्य पाद्यादिभिरर्चयेत् । ॐ गौर्यै नमः । ॐ पद्मायै नमः । ॐ शच्यै नमः । ॐ मेधायै
नमः । ॐ सावित्र्यै नमः । ॐ विजयायै नमः । ॐ जयायै० । ॐ देवसेनायै० । ॐ स्वधायै० । ॐ स्वाहायै० । ॐ मातृभ्यो नमः । ॐ लोकमातृभ्यो नमः ।
ॐ ऋष्ट्यै० । ॐ पुष्ट्यै० । ओमात्मकुलदेवतायै नमः । ततः—“गौरी पद्मा शची मेधा सावित्री विजया जया । देवसेना स्वधा स्वाहा मातरो लोकमातरः ॥ ऋष्टिः
पुष्टिस्तथा तुष्टिस्तथात्मकुलदेवता । इत्येता मातरः सर्वा वृद्धिं कुर्वन्तु मे सदा ॥ ” इति प्रार्थयेत् । ततो भो अश्वत्थामादिसप्तचिरजीविन इहागत्य मम पूजां गृह्णीतेत्या

पद्.

॥ २ ॥

वाह्यार्चयेत् । ॐ अश्वस्थाम्ने नमः । ॐ बलये० । ॐ व्यासाय० । ॐ हनुमते नमः । ॐ विभीषणाय० । ॐ मार्कण्डेयाय० । ॐ परशुरामाय० ॥ “ ॐ—अश्व
 त्थामा बलिर्व्यासो हनुमाँश्च विभीषणः । मार्कण्डेयः परशुरामः सप्तैते चिरजीविनः ॥ यजमानगृहे नित्यं सुखदाः सिद्धिदाः सदा । ” इति प्रार्थयेत् ॥ अथ कलशस्थापनार्थं
 भूमिप्रार्थना—“ ॐ भूरसि भूमिरस्यदितिरसि विश्वधाया विश्वस्य भुवनस्य धर्त्री पृथिवीं यच्छ पृथिवीं माहिर्ठन्सीः ” । ततो भूस्पर्शः—“ ॐ मही यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमि
 क्षताम् । पिपृतान्नो भरीमभिः ॥ ” । ततोऽष्टदलं कुंकुमाद्यैः कृत्वा—“ ॐ धान्यमसि धिनुहि देवान्प्राणायत्वोदानायत्वा व्यानायत्वा दीर्घामनुप्रसितिमायुषेधां देवो वः सविता हि
 रण्यपाणिः प्रतिगृह्णात्वच्छिद्रेण पाणिना । चक्षुषे त्वामहीनां पयोसि ” इति धान्यादिस्थापनमाततः—“ आजिघ्न कलशं मह्या त्वा विशां त्विदवः । पुनरूर्जानि वर्तस्व सा नः सहस्रं
 धुश्वोरुधारापयस्वती पुनर्माविशताद्रयिः ” इति कलशं धान्योपरि स्थापयेत् । ततः “ ॐ—वरुणस्योत्तंभनमसि वरुणस्य स्कंभसर्जनीस्थो वरुणस्य क्रतसदन्यसि वरुणस्य क्रतस
 दनमसि वरुणस्य क्रतसदनमासीद ” इति शुद्धोदकेन कलशं पूरयेत् । ततः—“ ॐ स्थिरो भववीड्वंग आशुर्भव वाज्यर्वन्पृथुर्भव सुखदस्त्वमग्नेः पुरीषमाहण ” इति कलशं दृढीकुर्यात् ।
 ततः पूर्वे—“ ओमग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् । होतारं रत्नधातमम् ॥ ” इति मंत्रेण ग्वेदमावाह्यार्चयेत् । ततो दक्षिणे यजुर्वेदम्—“ ॐ इषेत्वोज्जेत्वा वायवस्य देवो वः सविता
 प्रार्थयतु श्रेष्ठतमाय कर्मणे आप्यायध्वमद्व्या इन्द्राय भागं प्रजापतिरनमीवा अयक्षमामावस्तेन ईशतमायशर्त्तु सो ध्रुवा अस्मिन् गोपतौ स्यात बह्वीर्यजमानस्य पशून्पाहि ” ।
 पश्चिमे सामवेदम्—“ ॐ मग्न आयाहि वीतये गृणानो हव्यदातये । निहोता सदसि बर्हिषि ” । उत्तरेऽथर्वणम्—“ ॐ शन्नो देवीरभीष्टाय आपो भवंतु पीतये । शंघ्योरभिस्रवंतु
 नः ” इति । पञ्चकलशपक्षे तु पृथक्पृथक्, कलशैकपक्षे त्वेकस्मिन्नेव चतुर्दिशु वेदानर्चयेत् । ततश्चूताश्वत्थन्यग्रोधोदुम्बरपुष्पाणां पल्लवान् “ ॐ अश्वत्थेवो निरदनं
 पर्णे वो वसतिः कृत्तागोभाज इत्किलासथ यत्सनवथ पुरुषम् ” इति मंत्रेण क्षिपेत् । ततः—“ ॐ काण्डात्काण्डात्प्ररोहंती परुषः परुषस्परि । एवानो दूर्वे प्रतनु सहस्रेण शतेन च ॥ ”
 इति दूर्वाम् । ततः—“ पवित्रेस्थो वैष्णव्यौ सवितुर्वः प्रसव उत्पुनाम्यच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ ” इति कुशम् । ततः—“ ॐ याः फलिनीर्या अफला अपुष्पा
 याश्च पुष्पिणीः । बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो मुञ्चत्वर्कहसः ॥ ” इति पूगफलम् । ततः—“ ॐ हिरण्यगर्भः समवर्तताग्ने भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् । सदाधारपृथिवीं धामुतेमां
 कास्मै देवाय हविषा विधेम ॥ ” इति स्वर्णम् । ततः—“ ॐ परिवाजपतिः कविरग्निर्हव्यान्यक्रमीत् । दधद्रत्नानि दाशुषे ॥ ” इति पञ्चरत्नम् । तच्च—“ कनकं कुलिशं नीलं पद्मरागं च
 मौक्तिकम् । पञ्चरत्नमिदं प्रोक्तमभावे हेम निक्षिपेत् ॥ ” । ततः—“ ॐ या ओषधीः पूर्वजाता देवेभ्यस्त्रियुगं पुरामनैनु बभूणामहर्त्तु शतं धामानि सप्त च ॥ ” इति सर्वोषधीः । ततश्च—
 “ कुष्ठं गांसी हरिद्रे द्वे मुरा शैलेयचंदनम् । वचा चंपकमुस्ताश्च सर्वोषधो दश स्मृताः ॥ सर्वाभावे हरिद्रां च कलशे निक्षिपेत्सुधीः ॥ ” इति । ततः—“ गंधद्वारां दुराधर्षां नित्यं
 पुष्टां करीषिणीम् । ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥ ” इति गंधम् । ततः—“ ॐ अक्षन्नमीमदंतस्य वप्रिया अधूषत । अस्तोषत स्वभानवो विज्ञानविद्विषामती । योजां त्विद्रे

हरिः॥”इत्यक्षतान् । ततः—“श्रीश्च ते लक्ष्मीश्च पत्न्यावहोरात्रे पार्श्वे नक्षत्राणि रूपमश्विनौ व्यातम् । इष्णान्निषाणामुम्म इषाण सर्वलोकम् इषाणा” इति पुष्पाणि ततः—
 “ॐ धूरसि धूर्धूर्ध्वतं धूर्ध्वन्तं योस्मान्धूर्ध्वति तं धूर्ध्वं यं वयं धूर्ध्वामः । देवानामसि वह्नितम् ५ सन्नितम् पप्रितम् जुष्टतम् देवहूतम् ॥” इति धूपम् । ततः—ॐ अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिः
 रग्निः स्वाहा सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहा अग्निर्वर्चो ज्योतिर्वर्चः स्वाहा सूर्यो वर्चो ज्योतिर्वर्चः स्वाहा ज्योतिः सूर्यः सूर्यो ज्योतिः स्वाहा” इति दीपम् । ततस्तीर्थो
 दकम्—“ॐ पंच नद्यः सरस्वतीमपियंति सप्तोत्तसः । सरस्वती तु पंचधासौ देशे भवत्सरित् ॥” । ततो नदीसंगमोदकम्—“ॐ उपह्वरे गिरीणां संगमे च नदीनां धियाविप्रोऽजायत” ।
 ततः समुद्रोदकम्—“समुद्राय त्वा वाताय स्वाहा सरिदाय त्वा वाताय स्वाहा अनाधृष्याय त्वा वाताय स्वाहा प्रतिधृष्याय त्वा वाताय स्वाहा अवस्यवे त्वा वाताय स्वाहा
 शिमिदाय त्वा वाताय स्वाहा” । ततः सप्तमृदः—“ॐ स्योना पृथिवि नो भवान्नृक्षरानिवेशिनि । यच्छानः शर्म सप्रथाः” । ततश्च—“अश्वस्थानाद्रजस्थानाद्रत्नमीकात्संगमाद् ध्रुवात् ।
 राजद्वाराद्रोकुलाच्च मृदमानीय निक्षिपेत् ॥” । ततो वस्त्रेणाच्छादनम्—“ॐ वसोः पवित्रमसि शतधारं वसोः पवित्रमसि सहस्रधारम् । देवस्त्वा सविता पुनातु वसोः पवित्रेण शत
 धातरेण सुप्त्वा कामधुक् ॥” । ततः—ॐ पूर्णादर्विपरापत सुपूर्णा पुनरापत । वस्नेहविक्रीणावहाइपमूर्ज्ज्ठः शतक्रतो ॥” इति मंत्रेण तण्डुलपूरितपात्रं कलशोपरि न्यसेत् । “कुम्भोपरि
 न्यसेत्पात्रं कांस्यमृद्रेणुताम्रजम् । पूर्णं शुचैस्तण्डुलैश्च ततः श्रीफलमाधरेत् ॥” इत्युक्तेः । ततः—“श्रीश्च ते” इति मंत्रेण श्रीफलं स्थापयेत् । ततोक्षतैः—“मनोज्ञातिः” इत्यारभ्य “प्रति
 ष्ठितं भवतु” इत्यन्तमंत्रेण प्रतिष्ठां कुर्यात् । ततः कलशे तीर्थावाहनम्—“सर्वे समुद्राः सरितस्तीर्थानि जलदा नदाः । आयान्तु यजमानस्य दुरितक्षयकारकाः ॥ गायत्री चैव सावित्री
 शांतिः पुष्टिकरी तथा । पृथिव्यां यानि तीर्थानि कलशे संतु तानि वै ॥” । ततो गंधाद्यैः कलशं संपूज्य प्रार्थयेत्—“देवदानवसंवादे मथ्यमाने जलार्णवे । उत्पन्नोसि तदा कुम्भ
 विधृतो विष्णुना स्वयम् ॥ त्वत्तोये सर्वतीर्थानि देवाः सर्वे त्वयि स्थिताः । त्वयि तिष्ठन्ति भूतानि त्वयि प्राणाः प्रतिष्ठिताः ॥ शिवः स्वयं त्वमेवासि विष्णुस्त्वञ्च प्रजापतिः ।
 आदित्या वसवो रुद्रा विश्वेदेवाः सपैतृकाः ॥ त्वयि तिष्ठन्ति सर्वेऽपि यतः कामफलप्रदाः । त्वत्प्रसादादिमं यज्ञं कर्तुमीहे जलोद्भव । सान्निध्यं कुरु देवेश प्रसन्नो भव सर्वदा ॥
 ब्राह्मणैर्निर्मितस्त्वं हि मंत्रैरेवामृतोद्भवैः । प्रार्थयामि च कुम्भ त्वां वाञ्छितार्थं ददस्व मे ॥ पुरा हि सृष्टश्च पितामहेन महोत्सवानां प्रथमो वारिष्ठः । दूर्वाग्रसाश्वत्थसुपल्वैर्यु
 क्तरोतु शांतिं कलशः सवासाः ॥” इति । ततः कलशे—“गणानां त्वा” इति मंत्रेण गणेशम्, “तत्त्वायामि” इति मंत्रेण वरुणं चावाह्यार्चयेत् षोडशोपचारैः । “ॐ तत्त्वायामि
 ब्रह्मणा वंदमानस्तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः । अहेडमानो वरुणो हवोऽध्युरुशठ्समान आयुः प्रमोषीः ॥” । षोडशोपचाराश्च—पांथावोचमनीयस्नानगंधाक्षतपुष्पधूपदीपनैवे
 द्यैतांबूलवस्त्रोपवीतदक्षिणाप्रदक्षिणापुष्पांजलयः । ततः कलशोपरि पञ्चपलमितां तन्न्यूनां वा सौवर्णीं लक्ष्मीनारायणप्रतिमां सुवर्णपट्टोपरि कुंकुमादिलिखितस्वरूपां संस्थाप्य
 पुरुषसूक्तेन ‘विष्णोरराट्’ इति मंत्रेण च षोडशोपचारैरर्चयेत् । “ब्रह्मसत्रं करिष्यामि तवानुग्रहतो विभो । तन्निर्विघ्नं भवेद्देव रमानाथ क्षमस्व मे ॥” इति प्रार्थयेत् ।

“सौवर्णीं देवप्रतिमा पलपंचकृतोत्तमा। तदर्द्धा मध्यमा ज्ञेया कनिष्ठा तु तदर्द्धतः॥ स्वर्णस्वर्णमिता वापि कर्तव्या वा स्वशक्तिः। दशमापैः पलं ज्ञेयं सुवर्णं त्वथ षोडशैः॥” इति
 संहितोक्तेः। ततो नरनारायणावावाह्यार्चयेत् ‘नरनारायणाभ्यान्नमः’ इति मंत्रेण । ततः “यो मायया विरचितं निजमात्मनीदं खे रूपभेदमिव तत्प्रतिचक्षणाय । एतेन धर्मसदने
 ऋषिमूर्तिनाय प्रादुश्वकार पुरुषाय नमः परस्मै ॥ सोऽयं स्थितिव्यतिकरोपशमाय सृष्टाञ्च सत्त्वेन नः सुरगणाननुमेयतत्त्वः । दृश्याददभ्रकरुणेन विलोकनेन यच्छीनिकेतममलं
 क्षिपतारविंदम् ॥” इति प्रार्थयेत्। ततो वक्तृश्रोतृजनसर्पविकारापनुत्यर्थं वायुमावाह्यार्चयेत् ‘ॐ वायवे सर्वकल्याणकर्त्रे नमः’ इति मंत्रेण । ततः “अंतःप्रविश्य भूतानि यो विभर्त्या
 त्मकेतुभिः । अंतर्यामीश्वरः साक्षात्पातु नो यदशो स्फुटम् ॥” इति प्रार्थयेत् । ततो गुरुमर्चयित्वा प्रार्थयेत् । “ब्रह्मस्थानसरोजमध्यविलसच्छीतांशुपीठस्थितं स्फूर्ज्जत्सूर्यरुचिं
 वराभयकरं कर्पूरकुंदोज्ज्वलम् । श्वेतस्रग्वसनानुलेपनयुतं विद्युत्प्रभाकांतया संश्लिष्टार्द्धतनुं प्रसन्नवदनं वदे गुरुं सादरम् ॥ ” ततः । सरस्वतीं श्वेतपुष्पाधैरर्चयित्वा “ ॐ—या
 कुन्देन्दुतुषारहारधवला या श्वेतवस्त्रावृता या वीणावरदण्डमण्डितकरा या श्वेतपद्मासना । या ब्रह्माच्युतशंकरप्रभृतिभिर्देवैः सदा वन्दिता सा मां पातु सरस्वती भगवती निःशे
 षजाड्यापहा ॥ ” इति प्रार्थयेत् । ततः शेषं सनत्कुमारं सांख्यायनं पराशरं बृहस्पतिं मैत्रेयमुद्धवं षट् पौराणिकांश्च त्रय्यारुणिकादीनभ्यर्च्य प्रार्थयेत्—“शेषः सनत्कुमारश्च
 सांख्यायनपराशरौ। बृहस्पतिश्च मैत्रेय उद्धवश्चात्र कर्मणि॥ प्रत्यूहवृंदं सततं हरंतां पूजिता मया ।” इति। “त्रय्यारुणिः कश्यपश्च रामशिष्योऽकृतव्रणः । वैशंपायनहारीतौ षड् वै
 पौराणिका इमे॥ सुखदाः संतु मे नित्यमनया पूजयार्चिताः।” इति । ततो व्यासमावाह्यार्चयेत्। “नमस्तस्मै भगवते व्यासायामिततेजसे । पपुर्ज्ञानमयं सौम्या यन्मुखांबुरुहाम
 वम् ॥ ” इति प्रार्थयेत् । ततः सप्ताहयज्ञोपदेशं सूर्यं संस्थाप्याऽसप्तदिनपर्यन्तमर्चयेत् । “ लोकेश त्वं जगच्चक्षुः सत्कर्म तव भाषितम् । करोमि तच्च निर्विघ्नं पूर्णमस्तु
 त्वदर्चनात् ॥ ” इति संप्रार्थ्य नारदपीठं पुस्तकपीठं च युगपदेव पूजयेत् । पीठौ प्रक्षाल्याष्टदलं कमलं तदुपरि चंदनादिना कृत्वा—ओमाधारशक्तये नमः । ॐ मूलप्रकृतये
 नमः । ॐ क्षीरसमुद्राय नमः । ॐ श्वेतद्वीपाय० । ॐ कल्पवृक्षाय० । ॐ रत्नमंडपाय० । ॐ रत्नसिंहासनाय० । चतुर्दिक्षु च—धर्माय० । ज्ञानाय० । वैराग्याय०
 ऐश्वर्याय० । मध्ये—अनंताय० । महापद्माय० । आनंदमयकंदाय० । संविन्नालाय० । प्रकृतिमयपत्रेभ्यः० । विकृतिमयकेसरेभ्यः० । पंचाशद्वर्णबीजभूषितायै० । ॐ कर्णिकायै० । ॐ अं अर्क
 मंडलाय० । ॐ सं सोममंडलाय० । मं वह्निमंडलाय० । सं प्रबोधात्मने सत्त्वाय० । रं रजसे० । तं तमसे नमः । ततः क्रमेण विमलायै० । उत्कर्षिण्यै० । ज्ञानायै० । क्रियायै० ।
 योगाय० । प्रह्वयै० । सत्यायै० । ईशानायै० । मध्येऽनुग्रहायै० । ॐ नमो भगवते विष्णवे सर्वभूतात्मने वासुदेवाय पद्मपीठात्मने नमः । ततः सुवस्त्रवेष्टितं श्रीमद्भागवतपुस्तक
 मादाय “ॐ—ध्रुवा यौधुवा पृथिवी ध्रुवासा पर्वता इमे । ध्रुवं विश्वमिदं जगद् ध्रुवो राजा विशामसि ॥” इति पीठोपरि स्थापयेद्यजमानः। “मनोजूतिः” इति मंत्रेणावाहनीस्था
 पिनीसंनिधापिनीसरोधिनीसंमुखप्रार्थनाचक्रगरुडधेन्वाख्या नव मुद्राः संप्रदर्श्य पुरुषसूक्तेन षोडशोपचारैः, श्रीकृष्णमंत्रेण ‘ नमोऽस्त्वनंताय—’ इत्यनेन वा पुस्तकं पूज

येत् । ततो नारदं श्वेतवस्त्राच्छादितपीठोपरि संपूजयेत् । ‘ ॐ सुरर्षिवरनारदाय नमः ’ इति मंत्रेणाभ्यर्च्य प्रार्थयेत्—“ नमस्तुभ्यं भगवते ज्ञानवैराग्यशालिने । नारदाय सर्व
लोकपूजिताय सुरर्षये ॥ ” इति । ततो यजमानः पुष्पचन्दनतांबूलवस्त्रदक्षिणापूगफलडोरकान्यादाय—ॐ अद्यामुकगोत्रममुकप्रवरममुकशर्माणं ब्राह्मणमेभिर्वरणद्रव्यैः
सर्वेष्टदश्रीमद्भागवतवक्तृत्वेन त्वामहं वृणे । वृतोऽस्मीति वक्ता वदेत् । पुनस्तथैव तान्यादाय—अमुकगोत्रानमुकप्रवरानमुकशर्मणो यथासंख्याकान् ब्राह्मणानेभिर्वरणद्रव्यैर्गाथा
विघ्नापनोदार्थं गणेशगायत्रीवासुदेवमंत्रजपकर्तृत्वेन वो विभज्य वृणे । वृताः स्म इति जपितारो ब्रूयुः । ततः प्रथमं वक्तृकरे वरणद्रव्यमध्यतो डोरकमादाय बध्नीयात् । वक्ता
च “ व्रतेन दीक्षामामोति दीक्षयामोति दक्षिणाम् ॥ दक्षिणा श्रद्धामामोति श्रद्धया सत्यमाप्यते ॥ ” इति पठेत् । एवं पृथक्पृथग्जपकर्तृकरेषु रक्षां बद्ध्वा “ पूर्वं नारायणः
पातु वारिजाक्षश्च दक्षिणे । पश्चिमे पातु गोविंद उत्तरे मधुसूदनः ॥ ऐशान्यां वामनः पातु चाग्नेय्यां च जनार्दनः । नैऋत्यां पद्मनाभश्च वायव्यां माधवस्तथा ॥ ऊर्ध्वं
गोवर्द्धनधरो ह्यधस्ताच्च त्रिविक्रमः । रक्षाहीनं तु यत्स्थानं तत्सर्वं रक्षतां हरिः ॥ ” इति पीताक्षतान्विकिरेत् । ततो यजमानकरे “ येन बद्धो बली राजा दानवेन्द्रो
महाबलः । तेन त्वां प्रतिबध्नामि रक्षे मा चल मा चल ॥ ” इति रक्षां बद्ध्वा “ आदित्या वसवो रुद्रा विश्वेदेवा मरुद्गणाः । तिलकं ते प्रयच्छंतु धर्मकामार्थं
सिद्धये ॥ ” इति मंत्रेण तिलकं कुर्यात् । ततो वक्ता द्विजवृद्धाज्ञया विप्रान्नत्वा गुरुपदं ध्यात्वा ‘ ॐ व्यासासनाय नमः ’ इति मंत्रेण गंधार्घ्यचितासनोपरि उपविश्य
गणेशनारदादीन्मनसा गंधार्घ्यैर्वार्चयेत् । ततो गंधपुष्पतुलसीदलदक्षिणार्घ्यैः पुनः पुस्तकमभ्यर्च्य ‘ नमः पुराणपुरुषोत्तमाय ’ इति मंत्रेण । वक्ता
गंधपुष्पाद्यैः “ जयतु पराशरसूनुः सत्यवतीहृदयनंदनो व्यासः । यस्यास्यकमलगलितं वाङ्मयममृतं जगत्पिबति ॥ ” इति मंत्रेणाभ्यर्च्य “ शुकरूप प्रबो
धज्ञ सर्वशास्त्रविशारद । एतत्कथाप्रकाशेन मदज्ञानं विनाशय ॥ संसारसागरे मग्ने दीनं मां करुणानिधे । कर्मग्राहगृहीतांगं मामुद्धर भवार्णवात् ॥ ” इति संप्रार्थ्य “ श्रीम
द्भागवताख्यं त्वं प्रत्यक्षः कृष्ण एव हि । स्वीकृतोऽसि मया नाथ मुक्त्यर्थं भवसागरे ॥ मनोरथो मदीयोऽयं सर्वथा सफलस्त्वया । निर्विघ्नेनैव कर्तव्यो दासोऽहं तव
केशव ॥ ” इति मंत्राभ्यां श्रीफलं समर्पयेत् । ततो वृद्धेभ्यो गृहीताज्ञो नरनारायणादीन्संस्मृत्य पूर्वाभिमुख उदङ्मुखो वा “ श्रूयतां देवदेवेश नारायण जगत्पते ।
त्वदीयेनाभिधानेन कथयिष्ये शुभां कथाम् ॥ ” इति श्लोकञ्च पठित्वा वक्ता शनैःशनैर्गाथां कथयेत् । श्रोतारश्चैकवारं हविष्यान्नभुजः पतितदुर्जनाद्यालापसंगति
मकुर्वाणाः स्वीकृतब्रह्मचर्या अधःशायिनः कथैकचित्ता वक्त्रभिमुखं यत्यादयो यथाधिकारमूर्द्धाधोभावेन पूर्वोपकल्पितसत्यादिलोकाख्यसप्तपञ्चयुपविष्टा
अन्योन्यमभाषमाणाः शृणुयुः । सत्यादिकल्पना चेत्कथम्—वक्तुः संमुखं पञ्क्तिसप्तकं कार्यम् । तत्र प्रथमपञ्क्तिः सत्यलोकाख्या तस्यां संन्यासिन उपविशेयुः, द्वितीया तपो
लोकाख्या तस्यां वानप्रस्थाः, तृतीया जनलोकाख्या तस्यां ब्रह्मचारिणः, चतुर्थी महर्लोकाख्या तस्यां ब्राह्मणाः, पञ्चमी स्वर्लोकाख्या तस्यां क्षत्रियाः, षष्ठी भुवर्लोका

स्या तस्यां वैश्याः, सप्तमी भूर्लोकाख्या तस्यां शूद्राश्चोपविश्य शृणुयुः । स्त्रियश्च वानमार्षे उपविश्य शृणुयुः । अन्ये च ये गाथायां प्रवर्तमानायामागतास्ते दक्षिणपार्श्वे
 स्थित्वा शृणुयुः । साधवो विरक्ताः संबंधिनो मित्रादयश्च पत्रिकाप्रेषणपूर्वकमाह्वयाः । समागतानाञ्च तेषां यथाधिकारं सेवा कार्या । या च माहात्म्ये—“ऊर्ध्वं सप्तैव लोकाश्च
 कल्पनीयाः प्रयत्नतः” इत्युक्तिस्तामाश्रित्य केचिन्नालिकैरुद्धाधोभागेन लोकसप्तकं कौसुमसूत्ररचनया कुर्वेति तद्वरं न प्रतीयते, वक्तु उच्चासने श्रोतुर्दोषश्रुतेः “समा
 सनात्पुण्यहानिरुच्चाच्च निरयं व्रजेत्” इति पाश्चात् । किञ्च—अर्जुनाय गीतामुपदिशतः श्रीकृष्णादुच्चासनं ध्वजमधिष्ठितवता हनुमतापि श्रुता, श्रवणान्ते ध्वजादुतीर्य हनु
 मानप्यर्जुन इव श्रीकृष्णं प्रणनामोवाच च—भगवन्नर्जुनवदहमपि भवच्छिष्योऽस्मि, मयाप्युपरिस्थेन श्रीमन्मुखाद्गीता श्रुतेति । तदाकर्ण्य हनुमते श्रीकृष्णो महदनुचितं कृतं
 वानसीत्युवाच, न ह्ययं श्रोतृणां धर्मो यद्वक्तुरुच्चासने स्थित्वा श्रवणमित्यतस्त्वं पिशाचो भवेति तं श्रीकृष्णः शशाप । शापान्तस्तु पुनः प्रसादितश्रीकृष्णोक्त्या गीता
 भाष्यकृतेर्जातः, भाष्यञ्च तत्पिशाचभाष्यनाम्ना प्रसिद्धमिति तत्रैव श्रूयते । किञ्च—प्रतिस्कंधसमाप्तौ गंधपुष्पनैवेद्यदक्षिणादिभिः पुस्तकमर्चयेत् । द्वादशघृतवर्तिभिर्नारा
 जनम् । “ॐ आरात्रिपार्थिव १७ रजः पितुरप्रापधामभिर्दिवः सदा १७ सिबृहतीव्यतिष्ठति अर्च्येपंविस्तृतं मम” इति मंत्रेण कुर्यात् । शुकागमनप्रयाणश्रीकृष्णाविर्भाव
 समये त्ववश्यं कुर्यात् । किञ्च—समाप्तिसमये देववस्त्रभूषामुद्रिकायास्तु श्रीशुकगमनसमय एव समर्पयेत्, तत्रैव समाप्तत्वाच्छास्त्रस्य, ‘कुर्यात्समाप्तिं शुकसंप्रयाणे’ इति
 संहितोक्तेः । स्कंधान्ते तु पुष्पाद्यैः पुनरर्चयेत् ; वक्तारं पुस्तकञ्च । यद्वा—सर्वे स्कंधान्त एव कुर्यात् । देयसमर्पणमंत्रस्तु—“त्वदीयं वस्तु गोविंद तुभ्यमेव समर्पितम् । गृहाण
 संमुखो भूत्वा प्रसीद परमेश्वर ॥” इति ॥ किञ्च—वक्तारं निकषा तत्तुल्यः कश्चिद्दिवाञ्श्रोतृजनसंदेहापनोदनार्थमुपविशेत्, स चापि तथोत्तरं दद्याद्यथा गाथायां कोलाहलो
 न भवेत् । सूर्योदयादारभ्य सार्द्धयामत्रयं मध्याह्ने मुहूर्तविरामपूर्वकं गाथां कुर्यात् । गाथामासाश्च—“चैत्रं पौषं च संत्यज्य शेषाः सप्ताहकर्मणि । शुभा मासा रुचिर्यद्वा
 यत्र मासे प्रजायते ॥” इति संहितोक्तेः । पाद्मे मासोल्लेखस्तु कामनापरः—“एते मासाः कथारंभे श्रोतृणां मोक्षसूचकाः” इत्युपलक्षणीभूतमोक्षशब्देन कामश्रुतेः ।
 “निष्कामस्तु सदा कुर्याच्छुभं कर्माखिलं नरः” इति स्मृतेश्च । किञ्च—प्रातरारम्भकाले कथोत्थाने च नीराजनं प्रत्यहं कुर्यात्, “कथारंभे कथोत्थाने नित्यं नीरा
 जनं चरेत्” इति संहितोक्तेः । सायमुत्थानावसरे विविधमंगलगायनं जयध्वनिञ्च कृत्वा प्रसादतुलसीपत्रादिकमादाय स्थानान्तरे तत्रैव वा तिष्ठेयुः श्रोतारः । कथा
 विश्रमस्त्वन्वहं यथोक्तस्थले एव कार्यः । तदुक्तं संहितायाम्—“मनुकर्मसंवादपर्यंतं प्रथमेऽहनि ॥ भारताख्यानपर्यंतं द्वितीयेऽहनि वाचयेत् ॥ तृतीये दिवसे कुर्यात्सप्त
 मस्कंधपूरणम् । कृष्णाविर्भावपर्यंतं चतुर्थे दिवसे वदेत् ॥ रुक्मिण्युद्वाहपर्यंतं पचमेऽहनि शस्यते । श्रीहंसाख्यानपर्यंतं षष्ठेऽहनि प्रवेदत्सुधीः ॥ सप्तमे तु दिने कुर्यात्तू
 तिम्भागवतस्य वै । एवं निर्विघ्नतासिद्धिर्विपर्यय इतोऽन्यथा ॥” इति । केचित्तु—“द्वैपायनं नमस्कृत्य शुकदेवं च भक्तितः । हिरण्याक्षवधं यावत्प्रथमेऽहनि प्रकीर्त

येत् ॥ चरितं भरतस्याथ द्वितीयेथ तृतीयके । समुद्रमथनं यावद्यत्र कूर्मः स्वयं हरिः ॥ चतुर्थे दशमे कृष्णजन्म यावत्प्रकीर्तयेत् । पंचमेऽह्निपठेद्दिद्रावुक्मिण्या हरणावधि ॥ षष्ठे चोद्धवसंवादं सप्तमेऽह्नि समापयेत् ॥ अध्यायं पूर्य विरमेन्न तु मध्ये कदाचन । कृते विरामे मध्ये तु पठेच्च पुनरादितः ॥ स्कंधस्यायंतपयं हि दिक्षिरुच्चारयेत्ततः ॥ इति । सर्वसमाप्तौ विरक्तश्रोतृन् गीतां श्रावयेत् । गृहस्थानां तु गृहे प्रतिश्लोकं दशमस्य जुहुयात्—पायसेन त्रिमधुरैर्वा तिलाद्यैर्वा । यद्वा—अष्टादशशताहुतीर्गा यज्ञ्या जुहुयात्, तद्रूपत्वाद्भागवतस्य । होमाऽसंभवे हवनीयद्रव्यं तन्मूल्यं वा ब्राह्मणाय दद्यात् । सर्वच्छिद्रापनोदनार्थं विष्णुसहस्रनामस्तोत्रमंते जपेत् । “मंत्रतस्तंत्रतश्छिद्रं देशकालार्हवस्तुतः । सर्वं करोति निश्छिद्रं नामसंकीर्तनं तव ॥ ” इत्यष्टमे शुक्रोक्तेः । आभ्युदयिकं त्वेकविंशतिदिनपूर्वं कुर्यात्, “एकविंशत्यहर्यज्ञे विवाहे दश वासराः । त्रिषट् चौलोपनयने नान्दीश्राद्धं विधीयते ॥ ” इति स्मृतिसारात् । किंच—“पूर्वमाभ्युदयश्राद्धेऽकृते मंगलकर्मणि । तत्कालमेव तत्कार्यं सर्वं संकल्परूपतः ॥ ”, “आमेन च तथा हेम्ना दद्यादामं चतुर्गुणम् । अथ वा हेम तन्मूल्यं पुनः कर्म समारभेत् ॥ ” इत्यादिस्मृतिसारादावुक्तेः । ‘सप्ताहयज्ञेन पुनंति सर्वे’ इत्यादौ यज्ञत्वेनोद्धेखादेवगृहप्रतिष्ठादयोऽपि यागा एव । चौलोपनयनमिति सर्वसंस्कारोपलक्षणम् । किंच—ॐ तत्सदयेति देशकालादीनुच्चार्यामुकगोत्रोऽमुकप्रवरोऽमुकशर्माहं पूर्वाकृताभ्युदयिकजन्यदोषनिवृत्तिपुरस्सरं कृताभ्युदयिकसमफलावाप्तये इदं यथोद्दिष्टनानादेवताकनानाद्रव्ययुतमामात्रं सदक्षिणं तन्मूल्यमर्कदेवताकं हेम वान्यदमुकगोत्रायामुकशर्मणे एकस्मै बहुभ्यो वा विभज्य दातुमहमुत्सृजे, इति संकल्प्य श्राद्धं कुर्यात् । हविष्यान्नं तु हेमाद्रौ—“हविष्येषु यवा मुख्यास्तदनु व्रीहयः स्मृताः । माषकोद्भवगौरादीन्सर्वाभावे विवर्जयेत् ॥ ” आग्नेये तु—व्रीहिपट्टिकमुद्राश्च कलापाः सलिलं पयः । श्यामाकाश्चैव नीवारा गोधूमाद्या व्रते हिताः ॥ कूष्मांडालावुवार्ताकपालक्यज्योत्स्निकास्त्यजेत् ॥ ” इत्युक्तम् । धराशयनं तु—“प्रद्योतनात्पंचेनगाङ्गमूर्त्यनवेन्दुर्षड्विंशति यानि भानि । शेते मही नैव गृहं विधेयं तडागवापीखननं न शस्तम् ॥ ” इति रत्नावल्यामुक्तम् । एतत्सर्वं प्रायः सप्ताहविषयमेव, तद्व्यतिरिक्तकथायां तु न वेदीकलशस्थापनहविष्यसेवनाद्याग्रहोऽस्ति । अन्यदा तु “मुहूर्ते द्विमुहूर्ते वा श्राव्या गाथाऽविषादिभिः” इति पुराणांतरात् । ‘विषादश्चेतसो भंगः’ इत्यमरः । शूद्रैस्तु ब्राह्मणं मुख्यं श्रोतारं प्रकल्प्य श्रोतव्यम्, “श्रावयेच्चतुरो वर्णा न्कृत्वा ब्राह्मणमग्रतः” इति स्कांदादित्यास्तां विस्तरः ॥ अथ समाप्त्यनन्तरं होमप्रकारः । स्नात्वाऽऽचम्य विष्णुं स्मृत्वा “अपवित्रः पवित्रो वा सर्वावस्थां गतोऽपि वा । यः स्मरेत्पुण्डरीकाक्षं सबाह्याभ्यंतरः शुचिः ॥ ” इति कुशोदकेनात्मानं होमसाधनद्रव्यं च सिक्त्वा—ॐ तत्सदय कारितसर्वेष्टदश्रीभागवतगाथासांगतावाप्तये कर्तव्यदशमस्कन्धीयप्रतिश्लोकहोमांगत्वेन कर्तव्याष्टादशशतसंख्याकगायत्रीहोमांगत्वेन वा निर्विघ्नार्थं गणेशादीन्यथोपलब्धोपचारैरर्चयिष्ये । ततः स्वस्तिवाचनं कृत्वा गणेशषोडशमातृब्रह्मादियुतनवग्रहोकारवासुकिरक्षाकलशसप्तचिरजीविसप्तर्षियोगिनीनक्षत्रादीनर्चयेत् । तत ओमयामुकगोत्रोऽमुकशर्माहं यथासंभवपायसादिचरुणा श्रीकृष्णप्रीतये होमं

आदौ हि स्यात्तत्र ध्वनितीये भरतानधीः । द्वितीये मृतमथनं चतुर्थे कृष्णजन्मतः ॥ पंचमे रुक्मिण्युद्धारे षष्ठे उद्धववा दत्तः । सप्तमे हनिसंपूर्ण एष सप्तारिर्नो विधिः ॥ वारहे.

करिष्ये । ततो वरणसंभृतिमादाय ओमय कर्तव्यैतदशमस्कन्धीयप्रतिश्लोकहोमकर्मणि गायत्र्यादिहोमकर्मणि वा होमांगपाठार्थमेभिर्वरणद्रव्यैरमुकगोत्रममुकशर्माणं
 ब्राह्मणं त्वामहं वृणे । वृतोऽस्मीति प्रतिवचनम् । एवमन्यानपि होतृन् वृणुयात् । ततः कुशकण्डिका । तत्र हस्तमात्रपरिमितचतुरस्रभूमिं कुशैः परिसमुह्य तान्कुशानैशान्यां
 परित्यज्य गोमयोदकेनोपलिप्य सुवमूलेन प्रागग्रप्रादेशमात्रमुत्तरोत्तरं त्रिरुल्लिख्य उल्लेखनक्रमेणानामिकांगुष्ठाभ्यां मृदमुद्धृत्य जलेनाभ्युक्ष्य नवीनकांस्यपात्रेणाग्निकोणतोऽ
 ग्निमानीय प्रत्यङ्मुखं निदध्यात् । तत्राग्निं पूजयेत् । पुनस्तदक्षार्थं किञ्चिन्निगुज्य वरणसंभृतिमादाय-ॐ तत्सद्य कर्त्तव्यगाथांगगायत्र्यादिहोमकर्मणि कृताकृतावेक्षणरूप
 ब्रह्मकर्मकर्तुं(कुशकल्प्यमानं)ब्रह्माणमेभिर्वरणद्रव्यैर्ब्रह्मत्वेन त्वामहं वृणे । वृतोऽस्मीति ब्राह्मणो वदेत् । ततोऽग्नेर्दक्षिणतः शुद्धमासनं दत्त्वा तदुपरि प्रागग्रान्कुशानास्तोष्याग्नि
 प्रदक्षिणं कारयित्वाऽस्मिन्कर्मणि त्वं मे ब्रह्मा भवेत्यभिधाय कल्पितासने उपवेशयेत् । ततः प्रणीतापात्रं पुरतः कृत्वा वारिणा परिपूर्य कुशैराच्छाद्य ब्रह्मणो मुखमवलोक्ययाग्रे
 रुत्तरतः कुशोपरि निदध्यात् । ततः परिस्तरणम्-बर्हिषश्चतुर्थभागमादायाग्रेयादीशानांतम्, ब्रह्मणोऽग्निपर्यंतम्, नैर्ऋत्याद्वायव्यांतम्, अग्नितः प्रणीतापर्यंतम् । ततोऽग्रेरु
 ततरतः पश्चिमदिशि पवित्रच्छेदनार्थं वेणीरूपकुशत्रयम्, पवित्रकरणार्थं साग्रमनंतर्गर्भकुशपत्रद्वयम्, प्रोक्षणीपात्रम्, आज्यस्थाली, संमार्जनकुशाः, उपयमनार्थं वेणीरूपकुशत्र
 यम्, समिधस्तिस्रः, सुवः, आज्यम्, पट्पंचाशदुत्तरमुष्टिशतद्वयावच्छिन्नामतण्डुलपूर्णपात्रम्, पवित्रच्छेदनकुशानां पूर्वपूर्वदिशि क्रमेणासादनीयानि । अन्यदपि तदुपयुक्तमा
 नेयं पायसत्रिमधुरादि । ततः पवित्रच्छेदनकुशैः पवित्रे छित्त्वा ते च ब्रह्मग्रंथियुते कृत्वा सपवित्रकरणेन प्रणीतोदकं त्रिः प्रोक्षणीपात्रे निधायानामिकांगुष्ठाभ्यां गृहीतप
 वित्राभ्यां तज्जलं किञ्चिन्निरुल्लिख्य प्रणीतोदकेन प्रोक्षणीं त्रिरभिषिच्य प्रोक्षणीजलेनासादितवस्तुसेचनं कृत्वाऽग्निप्रणीतयोर्मध्ये प्रोक्षणीपात्रं निदध्यात् । आज्यस्थाल्या
 माज्यं निरूप्याधिश्रयणम् । ततः कुशं प्रज्वाल्याज्यस्योपरि प्रदक्षिणं भ्रामयित्वा ब्रह्मै तं प्रक्षिप्य सुवं प्रतप्य संसार्जनकुशानामग्रैरंतरतो मूलैर्बाह्यतः सुवं संमृज्य प्रणीतोद
 केनाभ्युक्ष्य पुनस्त्रिः प्रतप्य पूजितं तं स्वदक्षिणतो निदध्यात् । ततः आज्यमग्रेः प्रदक्षिणं कारयित्वाऽवताग्याग्रे धृत्वा त्रिः प्रोक्षणीवदुत्पूयाऽवेक्ष्य सत्यद्रव्ये तन्निरस्य
 पुनः प्रोक्षणीवदुत्पूय तत उत्थायोपयमनकुशान्वामहस्ते कृत्वा प्रजापतिं मनसा ध्यात्वा तूष्णीं घृताक्तास्तिस्रः समिधोऽग्नौ प्रक्षिपेत् । उपविश्य सपवित्रप्रोक्षण्युदकेन प्रदक्षि
 णक्रमेणाग्निं पर्युक्ष्य पवित्रे प्रणीतापात्रे निधाय पातितदक्षिणजानुः कुशेन ब्रह्मणान्वारब्धः समिद्धतमेऽग्नौ सुवेणाज्याहुतीर्जुहुयात् । आहुतिशेषवृत्तस्य प्रोक्षणीपात्रे प्रक्षेपः ।
 ॐ प्रजापतये स्वाहा । इदम्प्रजापतये इति मनसा । ओर्मिद्राय स्वाहा । इदर्मिद्राय इत्याधारौ । ओमग्रये स्वाहा । इदमग्रये । ॐ सोमाय स्वाहा । इदं सोमाय इत्याज्यभागौ ।
 ॐ भूः स्वा० इदं भूः । ॐ भुवः स्वा० इदं भुवः । ॐ स्वः स्वा० इदं स्वः । एता महाव्याहृतयः । ॐ तन्नो अग्ने वरुणस्य विद्वान्देवस्य हेडो अवयासिसीष्ठाः यजिष्ठो
 वह्नितमः शोशुचानो विश्वादेवा २१ सि प्रमुमुग्ध्यस्मत्स्वाहा ” इदमग्नीवरुणाभ्याम् । “ ॐ सत्वन्नो अग्नेवमोभवोतीनेदिष्ठो अस्या उपसो व्युष्टौ । अवयक्ष्वनो वरुण ॐ

रराणोवीहिमृडीक ठं सुहवो न एधि स्वाहा ” इदमग्निरुणाभ्याम् । “ ॐ अयाश्वाग्नेस्यनभिरास्तिपाश्वसत्यमित्वमयाअसि । अयानोयज्ञंवहास्ययानोधेहिमेपज १७
 स्वाहा ” इदमग्नये । “ ॐ ये ते शतं वरुण ये सहस्रं यज्ञियाः पाशा वितता महांतः । तेभिर्नो अय सवितोत विष्णुर्विश्वे मुंचंतु मरुतः स्वर्काः स्वाहा ” इदं वरुणाय
 सवित्रे विष्णवे विश्वेभ्यो देवेभ्यो मरुद्भ्यः स्वर्केभ्यः । “ ॐ उदुत्तमं वरुणपाशमस्मदवाधमं विमध्यम १७ श्रथाय । अथावयमादित्यव्रते तवानागसोऽदितयेस्यामस्वाहा ” इदं
 वरुणाय । एताः सर्वप्रायश्चित्तसंज्ञिकाः । ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये इति प्राजापत्यम् । ततो दशमस्कंधीयप्रतिश्लोकहोमं गायत्र्यादिहोमं वा
 कृत्वा ओमग्नये स्विष्टकृते स्वाहा इदमग्नये स्विष्टकृते इति स्विष्टकृत । ततः संस्रवप्राशनमाचमनं च । तत ओमद्यैतद्रायत्र्यादिहोमकर्मणि कृताकृतावे
 क्षणरूपब्रह्मकर्मप्रतिष्ठार्थमिदं पूर्णपात्रं सतंडुलपूगीफलदक्षिणप्रजापतिदेवतं यथानामगोत्राय ब्रह्मणे दक्षिणां दातुमहमुत्सृजे इति ब्रह्मणे दक्षिणां दद्यात् । ततः
 स्वस्तीति प्रतिवचनम् । ततो ब्रह्मग्रंथिविमोकः । ततः “ ॐ सुमित्रियान आप ओषधयः संतु ” इति पवित्राभ्यां शिरः संपूज्य “ ॐ दुर्मित्रि
 यास्तस्मै संतु योस्मान्द्वेष्टि यश्च वयं द्विष्मः ” इति प्रणीताभैशान्यां न्युजीकुर्यात् । ततः स्तरणक्रमेण बहिर्हृत्थाप्य घृतेनाभिघार्ज्य हस्तेनैव जुहुयात् । ॐ दे
 वागातुविदो गातुं वित्वागातुमिति मनसस्पत इमं देवयज्ञं स्वाहा वातेधाः स्वाहा इति मंत्रेण बहिर्होमः । ततः पूर्वादिदिक्षु क्रमेण ओमिन्द्रायेतीन्द्रं संपूज्य भो इन्द्र इमं
 सदीपं दधिमापबलिं गृहाण सकुटुम्बं मां रक्ष मंगलाभ्युदयं कुरु आयुःकर्ता क्षेमकर्ता भवेतीन्द्राय बलिं दत्त्वाऽनये यमाय निर्ऋतये वरुणाय वायवे कुबेरायेशानाय च पूर्वो
 करीत्या बलिं दद्यात् । पूर्वशानयोर्मध्ये ब्रह्मणे पश्चिमनैऋतयोर्मध्येऽनंताय च बलिं दत्त्वा द्वारदेशे तत्रैव वा क्षेत्रपालबलिं दद्यात् । ततो नारिकेलं घृतेनापूर्य कौशेयमंगलसू
 त्रपुष्पमालाभिरावेष्ट्य गंधादिनाभ्यर्च्य “ ॐ मूर्ध्नि दिवो अरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृत आज्ञातमग्निम् । कविर्ऋसां राज्ञ्यमतिथिं जनानामासन्नार्पात्रं जनयंतु देवाः स्वाहा ” ॥
 इदमग्नये । पुनर्घृतधारां श्रुवेण दद्यात् । “ ॐ वसोः पवित्रमसि शतधारं वसोः पवित्रमसि सहस्रधारं देवस्त्वा सविता पुनातु वसोः पवित्रेण शतधारेण सुप्त्वा कामधुक् ” इति
 मंत्रेण । ततः श्रुवेण भस्मानीय दक्षिणानामिकया ‘व्यायुषं जमदग्नेः’ इति ललाटे । ‘कश्यपस्य व्यायुषम्’ इति ग्रीवायाम् । ‘यद्देवेषु व्यायुषम्’ इति दक्षिणबाहुमूले । ‘तन्नो
 अस्तु व्यायुषम्’ इति हृदि । आचार्यो यजमानश्च कुर्यात् । ततः “ नौमीड्य तेऽभवपुपे तडिदंबराय गुंजावतंसपरिपिच्छलसंश्रुषाय । वन्यस्रजे कवलवेत्रविषाणवेणुलक्ष्म
 श्रिये मृदुपदे पशुपांगजाय ॥ १ ॥ श्रीकृष्ण कृष्णसख वृष्णयुषभावनिधुग्राजन्यवंशदहनानपवर्गवीर्य । गोविंद गोद्विजसुरार्तिहरावतार योगेश्वराखिलगुरो भगवन्नमस्ते ॥ २ ॥
 त्वं क्रतुस्त्वं हविस्त्वं हुताशः स्वयं त्वं हि मंत्रः समिद्धर्भपात्राणि च । त्वं सदस्यर्त्विजो दंपती देवता अग्निहोत्रं स्वधा सोम आज्यं पशुः ॥ ३ ॥ त्वं पुरा गां रसाया महासू
 करो दंष्ट्रया पद्भिर्नी वारेणेंद्रो यथा ॥ स्तूयमानो नदल्लीलया योगिभिर्व्युज्जहर्था त्रयीगात्रयज्ञक्रतुः ॥ ४ ॥ स प्रसीद त्वमस्माकमाकांक्षतां दर्शनं ते परिभ्रष्टसत्कर्मणाम् ॥

कीर्त्यमाने नृभिर्नाम्नि यज्ञेश ते यज्ञविघ्नाः क्षय यांति तस्मै नमः ॥ ५ ॥ इति पञ्चश्लोकान्पठन्नमस्कुर्यात् । तत अयेत्याद्युक्ता सर्वेष्टदश्रीमद्भागवतगाथासांगतार्थकारितयथामि
 तगणेशगायत्रीगायत्रीवासुदेवमंत्रजपदक्षिणात्वेनेमाश्वंदेवताका यथासंख्याकरजतमुद्रिका यथानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो विभज्य दातुमहमुत्सृजे । ततः स्वस्तीति प्रतिवचनम् ।
 ततो होमसांगतार्थमिदं कांस्यपात्रं तंडुलाद्यन्नोपरि वर्त्तमानं छायोपहितपञ्चरत्नाढ्यघृतपूर्णं विष्णुप्रजापतिदैवतं सर्वारिष्टनिवृत्तिपूर्वकमखिलाभीष्टावाप्तयेऽमुकगोत्रायामुकशर्मणे
 ब्राह्मणाय दातुमहमुत्सृजे इति । ततस्तद्दानप्रतिष्ठां दत्त्वा प्रार्थयेत्—“कांस्यं ब्रह्ममयं प्रोक्तमाज्यं तेजो दिवौकसाम् । पञ्चरत्नं हरेत्पापं ततः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ १ ॥ दिव्यांतरि
 क्षभौमाद्यैर्यन्मे किल्बिषमागतम् । तच्छायापात्रदानेन विनाशमुपगच्छतु ॥ २ ॥” इति । ततो होमदशांशतर्पणतदशांशमार्जनतदशांशब्राह्मणभोजनादि कार्यम् । तर्पणन्तु—
 राधाकृष्णौ तर्पयामीति ॐ राधाकृष्णौ नमोऽभिषिचामीति । ततः सर्वकर्मसांगतावाप्तये यथासंभवं पायसाद्यन्नेन द्वादश अधिकान्वा, ब्राह्मणानहं भोजयिष्य इति संकल्प्य वह्निं
 विसर्जयेत् । “गच्छगच्छ सुरश्रेष्ठ स्वस्थानं परमेश्वर । यत्र ब्रह्मादयो देवास्तत्र गच्छ हुताशन ॥” इति मंत्रेण । ततः—“यान्तु देवगणाः सर्वे पूजामादाय मामिकाम् । यजमान
 हितार्थाय पुनरागमनाय च ॥ इत्यक्षतैर्देवान्विसर्जयेत् । ततः कलशजलेन सकुटुंबं यजमानम् “आपोहिष्ठा” इत्यादिमंत्रैरभिषिचेत् । पौराणिकैर्वा—“सुरास्त्वामभि पिच
 न्तु ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः । वासुदेवो जगन्नाथस्तथा संकर्षणो विभुः ॥ प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च भवन्तु विजयाय ते । नारदाद्या ऋषिगणा ये चान्ये च तपोधनाः । भवन्तु यजमानस्य
 ह्याशीर्वादपरायणाः ॥ आखंडलोऽग्निर्भगवान्यमो वै निर्ऋतिस्तथा।वरुणः पवनश्चैव धनाध्यक्षः शिवस्तथा ॥ ब्रह्मा चैव तथाऽनन्तो दिक्पालाः पान्तु वः सदा।कीर्तिर्लक्ष्मीर्धृ
 तिर्मेधा पुष्टिः श्रद्धा क्रिया मतिः ॥ बुद्धिर्लज्जा वपुः शांतिः कांतिस्तुष्टिश्च मातरः ॥ एतास्त्वामभिषिचन्तु देवपत्न्यस्समागताः ॥ आदित्यसोमौ भौमश्च बुधजोवसिता
 र्कजाः । ग्रहास्त्वामभिषिचन्तु राहुकेत च पूजिताः ॥ आदित्या वसवो रुद्रा विश्वेदेवा मरुद्गणाः । पितरश्च प्रयच्छन्तु मंगलानि दिनेदिने ॥ द्रुमा नागास्तथा दैत्या
 अश्वशस्त्रापसरोगणाः । सरितः सागराः शैलास्तीर्थानि जलदा नदाः ॥ एते त्वामभिषिचन्तु धर्मकामार्थसिद्धये ॥” इति । ततः “आदित्या वसवो रुद्रा विश्वेदेवा मरुद्गणाः ।
 तिलकं ते प्रयच्छन्तु कामधर्मार्थसिद्धये ॥” इति मंत्रेण यजमानमस्तके तिलकं कुंकुमाद्यैः कृत्वा “येऽक्षताः क्षतहन्तारो हन्तारोऽखिलवैरिणाम् । तांस्ते मूर्ध्नि प्रयच्छामि
 तेन ते शं सदा भवेत् ॥” इत्यक्षतांस्तिलकमध्ये विदध्यात् । ततोऽयेत्याद्युक्ता कृतैतत्कर्मणः सांगतासिद्धये इमां हिरण्यमयीमग्निदेवतां तन्मूल्योपकल्पितामन्यां रजतादिरूपां
 वा दक्षिणाममुकगोत्रायामुकशर्मण आचार्याय तुज्यमहं संप्रददे । ततः स्वस्तीति प्रतिवचनम् । ततः—“यज्ञच्छिद्रं तपश्छिद्रं यच्छिद्रं यजने मम । अच्छिद्रं स्यात्तु तत्सर्वं भास्क
 रस्य प्रसादतः ॥” इति मंत्रं ‘तद्विष्णोः’ इति मंत्रं च पठेत् । “ॐ तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यंति सूरयः । दिवीव चक्षुराततम्” इति कर्मच्छिद्रापनोदनार्थं पठेत् । ततो
 मंडपादीनि तदुपकरणानि च सर्वमेव पूजोपकरणादिकं । वत्के दद्यात् “तत आशिषमादाय नमेत्तं यज्ञपूर्त्तये । तस्मिन्तुष्टे यज्ञपूर्तिर्जायते नात्र संशयः ॥” इति संहितोक्तेः ।

ततः कलशोपरि वर्तमानं श्रीफलमादाय “यद्वाथाश्रवणेन पांडवकुलोद्भूतः परीक्षिन्नृपो लेभे दिव्यगतिं तथा च विदुरो धुंघ्वादिकारी द्विजः । स्थाविर्यश्च निरस्य भक्ति-
नयौ प्राप्तौ पुनर्यौवनं तच्छ्रीभागवतं ददातु सततं सर्वाश्च ते सम्पदः ॥” इति पठित्वा यजमानाय दद्यात् । स च स्वपत्न्यै दद्यात् । सा च पवित्रस्थले तत्स्थापयेत् । दीना-
नाथानपि संतोषयेद्यथाशक्ति भूयसीदक्षिणयेति ॥ “व्यरचि शुकमुनीन्द्रप्रोक्तपारीक्षितस्य खरडनगरवासे विप्रवंशीधरेण । नगदिनसुकथायाः पद्धतिः सुज्ञमोदा गुरुजनरूपयैव
स्कांदपात्रानुरोधात् ॥” ॥ इति श्रीमद्भागवतश्रवणपद्धतिः ॥ ॥ अथास्य सामग्री प्रथमदिनस्य—वारुणादिपीठ एको १ महान् । द्वौ २ पीठावल्यौ । कौसुंभसूत्रग्रन्थयः दश
१० । कदलीस्तंभचतुष्टयम् ४ । यष्टिकाचतुष्टयम् ४ । खार्जूरवस्त्रं पञ्च ५ गजमितम् । वालुका पञ्चमणमिता । आम्रपत्राणि । अक्षता अर्द्धसेटकमिताः । द्विगुणं कुंकुमम् । ताम्र-
चतुष्क ४ मितम् । श्वेतचंदनम् । नव ९ ताम्रमितं । प्रसादार्थं गुडादि । ताम्रमुद्राश्चत्वारिंश ४० निमताः । सरावदशकम् १० । मुद्रिका रजतस्य पञ्च ५ । महदुपधानकमे-
कम्, चत्वारि चाल्पानि ५ । गाथापीठार्थं खार्जूरवस्त्रतूलिकाः । पुस्तकपीठार्थं श्वेतवस्त्रं गजमितं पादाधिकम् १ । नारदपीठार्थं वस्त्रं श्वेतं तदर्द्धम् । नारिकेलपट्कम् ६ ।
त्रयोदश वा, द्वे वा । श्रीफलानि । कलशपञ्चकं ताम्रमयं मृन्मयं वा ५ । तदाच्छादनपात्राणि मृन्मयानि ५ । ताम्रजानि कांस्यमयानि वेणुजानि वा तण्डुलपूरितानि । तण्डु-
लानां दशसेटकानि १० । कौशेयवस्त्रं गजमितम् १ । सर्वोपध्यस्तदभावे हरिद्राग्रन्थयः । दूर्वाः । कुशाः । अश्वत्थाम्रपुष्पकदंबोदुंबरपत्राणि । पञ्चरत्नम् । सुवर्णम् । स्वर्ण-
मूर्तिः, पलपञ्चमिता । तदर्द्धा, षोडशमापमिता वा । सप्त मृदः । पूगफलानि विंशतिमितानि । पुष्पाणि । धूपः । दीपः । तूलं दीपार्थम् । कर्पूरं नीराजनार्थम् । नीराजनपा-
त्रम् । घंटा । शंखार्घपात्रम्, वाद्यानि, च ॥ समाप्तिदिनसामग्री च—मुद्रिकाः सुवर्णमय्यो राजत्यो वा । पुस्तकवस्त्रम् । वक्तुर्वस्त्रभूषादि । प्रसादः, पुष्पमालाश्च ॥ होमसामग्री
तु—पायसाभावे अष्टसेटकपरिमितास्तिलाः । यवाः षट्सेटकमिताः । घृतं सेटकचतुष्कमितम् । छायापात्रार्थं होमार्थः च पृथगपि घृतं सपादसेटकमितम् । तण्डुलाः सेटकद्वय-
मिताः । खण्डः सेटकद्वयमितः । पञ्चखाद्याश्च सेटकद्वयमिताः । तदभावे खण्डघृतमधुरूपत्रिमधुराः । तदभावे केवलं घृतम् । पालाशसमिधो मणद्वयमिताः । वालुका मणद्वयमिताः ।
प्रणीतापात्रम् । प्रोक्षणीपात्रम् । आज्यस्थाली । चरुस्थाली । पूर्णपात्रं च । सर्वाणि पात्राणि तैजसानि मृन्मयानि वा । सरावदशकम् । पूर्णपात्रार्थं तण्डुलाः सार्द्धमणमिताः । पुरुषाहार-
मिता वा । मुद्राश्चत्वारिंश ४० । माषवटिका एकादश दधियुताः । दीपाः ११ । कुशपुष्पधूपदीपाः । पूगफलानि पञ्च ५ । नारिकेलम् १ । कौशेयवस्त्रम् । तूलम् ।
पुष्पमाला । कुंकुमम् । चन्दनम् । श्वेतवस्त्रम् । विप्रभोजनं दक्षिणाश्च ॥ इति सप्ताहसामग्री ॥ इति श्रीपंडितवंशीधरशर्मकृता श्रीमद्भागवतसप्ताहादिकथाश्रवणपद्धतिः सम्पूर्णा ॥

१ श्रीमद्भागवतस्येत्याशयः ।

इदं पुस्तकं मुम्बय्यां श्रीकृष्णदासात्मज-क्षेमराज-श्रेष्ठिना स्वकीये “श्रीवेङ्कटेश्वर” स्टीम-मुद्रणालये मुद्रयित्वा प्रकाशितम् । संवत् १९६५, शाके १८३०

॥ * ॥ इति श्रीमद्भागवतकथाश्रवणपद्धतिः समाप्ता ॥ * ॥